

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

وزارت آموزش و پرورش
انجمن ملی آموزش و پرورش استان هرمزگان
معاونت آموزش و پرورش شهرستان میناب
موسسه علمی آموزش و پرورش
آکادمی نگار
شماره ملی: ۱۳۰۱۵۰۷۳۳۰
دانشگاه هرمزگان
Homageen University

تحلیل محتوای کتاب های درسی دوره اول ابتدایی از لحاظ توجه به آموزش نماز

رضا چندول

دانشجو معلم کارشناسی رشته آموزش ابتدایی، دانشگاه فرهنگیان (پردیس علامه امینی)، تبریز، ایران

Reza.chndvl80@gmail.com

چکیده

در پژوهش حاضر، کتاب های درسی دوره اول ابتدایی (اول، دوم و سوم) از لحاظ توجه به نماز با روش توصیفی و از نوع تحلیل محتوا مورد بررسی و تحلیل گرفتند و با توجه به موضوع پژوهش، از بین تمام کتاب های موجود در پایه های اول و دوم و سوم ابتدایی، کتاب های آموزش قرآن و هدیه های آسمان و فارسی و مطالعات اجتماعی انتخاب شدند و بررسی و تحلیل بر روی آنها صورت گرفت و با توجه به نتایج به دست آمده، پایه ی دوم ابتدایی و به ویژه کتاب هدیه های آسمان پایه ی دوم، توجه بیشتری را نسبت به پایه های اول و سوم ابتدایی به نماز داشت.

کلیدواژه

نماز، تحلیل محتوا، کتاب های درسی، تربیت دینی

مقدمه

دوره ی ابتدایی به لحاظ رشد، تربیت و تکوین شخصیت کودکان دوره ی بسیار مهمی است و این دوره را دوره ی اطاعت، تأدیب، خلاقیت و بروز استعداد های عمومی هم گفته اند (شکوهی، ۱۳۶۶، ص ۱۵۸).

واجبات دینی از جمله نماز هم جزو مواردی هستند که به کودک باید آموخت و در تعلیم و تربیت باید به این موضوع نیز اهمیت داد و نباید از آن غافل شد.

در تعلیم و تربیت هم اساس بر کتاب های درسی است و فرآیند آموزش و پرورش براساس کتاب های درسی پیش می رود و کتاب های درسی، مهم ترین نقش را در برنامه درسی ایفا می کنند. بنابراین باید کتاب های درسی به نحوی نگارش شوند که تمام موضوعاتی که لازم هستند در آنها قید شوند را در بر داشته باشند و یکی از این موضوعات، موضوع مهم نماز است که باید در کتاب های درسی دوره ابتدایی و به ویژه دوره اول ابتدایی به آن پرداخته شود و محتوای کتاب های درسی شامل مطالبی باشد که چنین موضوعاتی را در بر بگیرد.

محتوا شامل اصول و مفاهیمی است که به دانش آموزان ارائه می شود تا ورود آنان را به فعالیت های آموزشی، و رسیدن آنان را به هدف های آموزشی نهایی امکان پذیر سازد. محتوای آموزشی باید براساس اهداف آموزشی تهیه و تنظیم گردد. مطالب و فعالیت های پیشنهادی باید با اهداف کلی،

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

واسطه‌ای و عینی همسو باشد تا تحقق چنین اهدافی را ممکن سازند. محتوای آموزشی در نظام آموزشی ایران توسط «دفتر تحقیقات و برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی» تهیه و تنظیم می‌گردد، ولی در صورت نقص یا کمبود محتوا، معلمان می‌توانند با گزینش محتوا، آن نقص یا کمبود را جبران نمایند. لازمه‌ی این امر این است که معلم در درجه‌ی اول توانایی و قدرت تجزیه و تحلیل علمی کتاب و در درجه‌ی دوم تهیه و تنظیم محتوای مناسب را داشته باشد (شعبانی، ۱۳۹۸، ص ۲۲۰).

پیشینه پژوهش

اگرچه در زمینه تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی در زمینه‌ی تربیت دینی پژوهش‌های فراوانی صورت گرفته اما در زمینه اینکه پژوهش درخصوص تحلیل محتوای کتاب‌های درسی از لحاظ توجه به نماز صورت بگیرد، پژوهش‌های زیادی انجام نشده است و به برخی از مقالاتی که شباهت‌هایی با موضوع دارند و نزدیک به این زمینه هستند، اشاره می‌کنیم.

خارایی و دیگران (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره دوم ابتدایی به لحاظ میزان توجه به مضامین نماز»، تصاویر کتاب‌های درسی دوره دوم ابتدایی در سال تحصیلی ۹۶-۹۵ را از لحاظ توجه به مضامین نماز در چهار مقوله اهمیت نماز، انواع نماز، مسجد و احکام مورد بررسی قرار داده‌اند.

محمودی و عسکری (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی به لحاظ توجه به اصول پنج‌گانه دین اسلام»، میزان توجه به اصول پنج‌گانه دین اسلام (توحید، نبوت، معاد، عدل و امامت) در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی را مورد بررسی و تحلیل قرار دادند.

بزرگر و ایزدی (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «مقایسه میزان توجه به نماز و مقدمات آن در محتوای کتاب هدیه‌های آسمان قدیم و جدید پایه دوم ابتدایی»، محتوای کتاب‌های هدیه‌های آسمان پایه دوم چاپ سالهای ۱۳۹۰ و ۱۳۹۲ را به روش توصیفی مورد تحلیل قرار دادند.

عابدی و دیگران (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل محتوای کتاب‌های دین و زندگی دوره متوسطه با تأکید بر شاخص‌های تربیتی در برنامه درسی ملی»، کتاب‌های دین و زندگی مقطع متوسطه در سال تحصیلی ۹۵-۱۳۹۴ را به روش توصیفی مورد تحلیل قرار دادند.

معروفی و پناهی توانا (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «جایگاه مولفه‌های هویت ملی-مذهبی در محتوای کتاب‌های ادبیات فارسی دوره متوسطه»، جایگاه هویت ملی-مذهبی در کتاب‌های ادبیات فارسی دوره متوسطه را با استفاده از فهرست وارسی مورد بررسی و تحلیل قرار دادند.

روش پژوهش

در پژوهش حاضر، از نوع تحلیل محتوا و با روش توصیفی صورت گرفته و کتاب‌های درسی دوره اول ابتدایی از لحاظ توجه و اهمیت به نماز مورد تحلیل محتوا قرار گرفته‌اند.

تحلیل محتوا، روشی علمی برای ارزشیابی و تشریح عینی و منظم پیام‌های آموزشی است (شعبانی، ۱۳۹۸، ص ۲۲۱).

جامعه آماری و نمونه آماری

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

جامعه آماری پژوهش، کلیه کتاب‌های درسی دوره اول ابتدایی است و نمونه آماری هم با توجه به موضوع مقاله، کتاب‌های آموزش قرآن، هدیه‌های آسمان، فارسی و مطالعات اجتماعی دوره اول ابتدایی است.

یافته‌ها

در کتاب آموزش قرآن پایه‌ی اول ابتدایی که شامل هفت درس است، بخشی از درس پنجم به نماز اختصاص دارد و در این درس، دانش آموز را به خواندن نماز توصیه کرده و به آیه‌ی ۱۷ سوره‌ی لقمان که می‌فرماید: «يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ»، اشاره کرده است.

در کتاب فارسی پایه‌ی اول ابتدایی که شامل ده نگاره و بیست و دو درس است، نگاره‌ی نهم با عنوان «مسجد محله‌ی ما» به نماز اختصاص دارد و در آن به نماز و مضامین مربوط با آن اشاره می‌کند با محوریت نماز جماعت در مسجد.

در کتاب آموزش قرآن پایه‌ی دوم ابتدایی که شامل چهارده درس است، در بخشی از درس ششم به نماز توصیه کرده و به آیه‌ی ۱۴ سوره‌ی طه اشاره می‌کند که می‌فرماید: «وَاقِمِ الصَّلَاةَ لِدِكْرِي». و همچنین در بخشی از درس سیزدهم هم به آیه‌ی ۱۰ سوره‌ی کهف اشاره دارد که می‌فرماید: «رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً» و دانش آموزان را توصیه به خواندن این دعا در قنوت نماز می‌کند.

در کتاب هدیه‌های آسمان پایه‌ی دوم ابتدایی که شامل بیست درس است، درس پنجم با عنوان «می‌خواهم وضو بگیرم» که اختصاص به وضو دارد و در بخشی از آن که به کارهایی اشاره دارد که برای انجام آنها به وضو نیاز است، به نماز هم اشاره دارد. در درس نهم با عنوان «اهل بیت پیامبر» که اختصاص به معرفی اهل بیت پیامبر دارد، در بخشی از آن به فرستادن صلوات بر حضرت محمد (ص) و خاندان مطهر ایشان توصیه کرده و اشاره به خواندن صلوات در تشهد نمازها کرده است. درس یازدهم با عنوان «نماز بخوانیم»، اختصاص به نماز دارد و در آن درس، خواندن نماز و ذکرهایی که در هر قسمت از نماز می‌گوییم را توضیح داده و یک نماز دو رکعتی را کامل آموزش می‌دهد. در درس پانزدهم با عنوان «سلام بچه‌ها» هم که اختصاص به سلام دارد و اهمیت آن در دین اسلام را بیان می‌نماید، در بخشی از آن درس به سلام‌ها در نماز و ذکر «السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ» که سلام و درود بر پیامبر اکرم (ص) در نماز است، اشاره می‌نماید. درس هفدهم با عنوان «وقت نماز»، اختصاص به نماز دارد و توضیحاتی درباره زمان نماز و تعداد رکعت‌های آن می‌دهد.

در کتاب فارسی پایه‌ی دوم دبستان که شامل هفده درس است، در درس دوم با عنوان «مسجد محله‌ی ما»، اشاره‌ای به نماز جماعت کرده است. در درس نهم با عنوان «زیارت» هم که در مورد زیارت حضرت امام رضا (ع) است، به نماز اول وقت اشاره‌ای دارد.

در کتاب آموزش قرآن پایه‌ی سوم ابتدایی که شامل سه فصل است، فصل اول به آموزش نماز اختصاص دارد و کامل از اذان و اقامه شروع کرده و تا تمام مراحل و اذکار نماز را توضیح می‌دهد و در ابتدا هم برای شروع به حدیثی از امام حسین (علیه السلام) اشاره می‌کند که می‌فرمایند: «إِنِّي أُحِبُّ الصَّلَاةَ لَهُ وَتِلَاوَةَ كِتَابِهِ».

در کتاب هدیه‌های آسمان پایه‌ی سوم هم که شامل بیست درس است، در درس هشتم با عنوان «جشن تکلیف» که در آن به جشن تکلیف و رسیدن به سن تکلیف پرداخته است، به نماز هم اشاره کرده است.

در درس نهم با عنوان «گفت‌وگو با خدا»، به توضیح نماز پرداخته و نماز را مانند فصل اول قرآن آموزش داده است. در درس یازدهم با عنوان «عید مسلمانان» هم که مربوط به عید فطر است، به نماز فطر پرداخته است.

در کتاب فارسی پایه‌ی سوم ابتدایی هم هیچ اشاره‌ای به نماز نشده است.

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

در کتاب مطالعات اجتماعی پایه‌ی سوم ابتدایی هم که شامل بیست و سه درس است، در درس هجدهم با عنوان «مدرسه‌ی دوست داشتنی ما» به کارهای خوبی که می‌توان در مدرسه انجام داد پرداخته و به نماز جماعت هم اشاره‌ای کرده است.

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش، کتاب‌های درسی دوره اول ابتدایی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفتند از لحاظ توجه به نماز که کتاب‌های آموزش قرآن و هدیه‌های آسمان و فارسی و مطالعات اجتماعی به عنوان نمونه مورد بررسی و تحلیل قرار گرفتند و با توجه به یافته‌ها، از لحاظ پایه می‌توان گفت که پایه‌ی دوم در میان پایه‌های دوره اول بیشترین اشاره را به نماز دارد و از لحاظ کتاب هم درسی هم می‌توان گفت که کتاب هدیه‌های آسمان بیشترین اشاره را به نماز دارد.

پیشنهادات

۱. بیش از پیش به موضوع نماز و آداب و اهمیت آن در کتاب‌های درسی به ویژه در مقطع ابتدایی پرداخته شود.
۲. در حوزه‌ی تحلیل محتوای کتاب‌های درسی مقطع ابتدایی از لحاظ پرداختن به نماز و آداب و اهمیت آن، پژوهش‌های بیشتری صورت بگیرد.

منابع

- قرآن کریم
- بذرگر، محسن. ایزدی، عالییه. (۱۳۹۴). مقایسه میزان توجه به نماز و مقدمات آن در محتوای کتاب هدیه‌های آسمان قدیم و جدید پایه‌ی دوم ابتدایی. **همایش اسلام و سلامت روان**.
- خارایی، ملیحه. مرادی، مهسا. آزاد منجیری، زینب. مهدی‌زاده، مهدیه. (۱۳۹۵). سومین کنفرانس جهانی مدیریت و اقتصاد حسابداری و علوم انسانی در آغاز هزاره سوم.
- شعبانی، حسن. (۱۳۹۸). مهارت‌های آموزشی و پرورشی. تهران. انتشارات سمت.
- شکوهی، غلامحسین. (۱۳۶۶). تعلیم و تربیت و مراحل آن. جلد اول. مشهد. انتشارات آستان قدس رضوی.
- صافی، احمد. (۱۳۹۸). سازمان و قوانین آموزش و پرورش ایران. تهران. انتشارات سمت.
- عبادی، فاطمه. منادی، مرتضی. خادمی، ملوک. کیامنش، علیرضا. (۱۳۹۷). تحلیل محتوای کتاب‌های دین و زندگی دوره متوسطه با تأکید بر شاخص‌های تربیتی در برنامه درسی ملی. **فصلنامه تعلیم و تربیت. شماره ۱۳۵**.
- محمودی، سیروس. عسکری، شیرین. (۱۳۹۸). تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی به لحاظ توجه به اصول پنجگانه دین اسلام. **فصلنامه رهیافت فرهنگ دینی. سال دوم. شماره پنجم**.

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

- معروفی، یحیی، پناهی توانا، صادق. (۱۳۹۳). جایگاه مؤلفه‌های ملی-مذهبی در محتوای کتاب‌های ادبیات فارسی دوره متوسطه. فصلنامه تعلیم و تربیت. شماره ۱۲۰.